

เนื้อหาการประทุษวาจาของพระโพธิสัตว์กับการบำเพ็ญบารมี
สู่การหลุดพ้นในอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย
CONTENT OF HATE SPEECH OF BODHISATTVA AND PARAMI
CULTIVATION TO ENLIGHTENMENT IN MAHAMAKUT BUDDHIST
UNIVERSITY VERSION OF TRANSLATION COMMENTARY

¹ธีระวุฒิ แก่ธรรม ²สมบัติ สมศรีพลอย และ ³อัศวิทย์ เรืองรอง
¹Thirawut Ngaetham ²Sombut Somsriploy and ³Akhawit Ruengrong

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ประเทศไทย
Bansomdejchaopraya Rajahat University, Thailand

¹Thirawut1988th@gmail.com

Received: May 31, 2023; Revised: July 25, 2023; Accepted: August 21, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาการประทุษวาจาที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาแปล ฉบับ มหามกุฏราชวิทยาลัย และ 2) เพื่อวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์จากการประทุษวาจาในอรรถกถาแปล ฉบับ มหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งใช้กรอบแนวคิดการประทุษวาจา (ระดับความรุนแรง) ของ Anthony Cortese โดยศึกษาอรรถกถาแปล พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ภาค 1 เล่ม 1-7 และ ภาค 2 เล่ม 1-3 จำนวน 547 เรื่อง ปรากฏเนื้อหาการประทุษวาจา จำนวน 36 เรื่อง ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาการประทุษวาจาในอรรถกถาแปล สามารถวิเคราะห์ได้ 2 ประเด็น คือ 1) เนื้อหาการประทุษวาจาของพระโพธิสัตว์ต่อตัวละครอื่น ประกอบด้วย 4 ลักษณะ ได้แก่ เนื้อหาการประทุษวาจาถูกว่าเป็นคนโง่, เนื้อหาการประทุษวาจาถูกว่าเป็นคนมีปัญญาทึบ, เนื้อหาการประทุษวาจาในการคบชู้, เนื้อหาการประทุษวาจาในการพนัน และ 2) เนื้อหาการประทุษวาจาของตัวละครอื่นต่อพระโพธิสัตว์ประกอบด้วย 4 ลักษณะ ได้แก่ เนื้อหาการประทุษวาจาถูกว่าเป็นคนขี้ต่ำ, เนื้อหาการประทุษวาจาถูกว่าเป็นคนไม่มีพ่อ, เนื้อหาการประทุษวาจาในการเยาะเย้ย, เนื้อหาการประทุษวาจาในการพนัน ส่วนเนื้อหาการ

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

² นาวาอากาศโท ดร. สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ประทุษวาจาที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์เพื่อการหลุดพ้นตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้าในอนาคต ปรากฏบารมี 3 ประการ ได้แก่ ขันติบารมี, ปัญญาบารมี, และเมตตาบารมี

คำสำคัญ : เนื้อหาการประทุษวาจา, พระโพธิสัตว์, การบำเพ็ญบารมี

Abstract

This research article has two objectives as; 1) to analyze content of hate speech about Bodhisattva in Mahamakut Buddhist University version of translation commentary and 2) to analyze Parami cultivation of Bodhisattva from hate speech in Mahamakut Buddhist University version of translation commentary. This is qualitative research using hate speech framework (intensity level) of Anthony Cortese to study the Mahamakut Buddhist University version of translation commentary of Suttanta Pitaka, Khuddaka Nikāya, Jataka part 1 volume 1 – 7 and part 2 volume 1 – 3, making 547 texts in total and containing 36 texts of content of hate speech. The study result found that the content of hate speech in the translation commentary could be analyzed into 2 points as; 1) content of Bodhisattva's hate speech to other characters consisting of 4 characteristics as the content of hate speech stating being foolish, the content of hate speech stating being brain-dead, the content of hate speech stating adultery committing and the content of hate speech of gambling, and 2) content of other characters' hate speech to Bodhisattva consisting of 4 characteristics as; the content of hate speech looking down upon as lower class person, the content of hate speech stating being fatherless, the content of hate speech of ridiculing, the content of hate speech of gambling. And the content of hate speech about Bodhisattva's Parami Cultivation to enlightenment as Buddha in the future had been appeared to be 3 principles as Khantiparami (perfection of patience), Panyaparami (perfection of wisdom, and Mettaparami (perfection of loving kindness).

Keyword: Content of Hate Speech, Bodhisattva, Parami Cultivation

บทนำ

การกลั่นแกล้งของสังคมไทยเป็นปัญหาในปัจจุบัน คือ การประทุษวาจา สามารถเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ อาทิ สถานศึกษา สถานที่ทำงาน สื่อสังคมออนไลน์ ฯลฯ ภาพการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและเป็นวิกฤตปัญหาที่กำลังได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก มูลเหตุส่วนใหญ่ของการประทุษวาจาล้วนนำไปสู่ความขบขัน การล้อเลียนบุคคลที่มีความแปลกแยกหรือไม่เข้าพวกกับกลุ่ม

คนส่วนมากจนก่อให้เกิดความอับอาย การประทุษวาจาเป็นพฤติกรรมที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติกันมายาวนาน เริ่มจากการกลั่นแกล้งเพียงเล็กน้อยเรื่อยมาจนถึงการกลั่นแกล้งที่รุนแรงตามลำดับโดยมักมุ่งเน้นไป ในรูปแบบของการกลั่นแกล้งทางวาจาที่ใช้คำล้อเลียน เสียดสี เหยียดหยาม เรื่องรูปร่างหน้าตา ท่าทาง ปมด้อยฐานะความเป็นอยู่ จนถึงการใช้ถ้อยคำคำที่หยาบคาย (นิศา บุรณวงศ์, 2563 : 121-122) ส่วน สมบัติ ตาปัญญา (2549) กล่าวว่า “พฤติกรรมรังแกกัน (bullying)” เป็นการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่าย โดยผู้รังแกแสดงอำนาจเหนือผู้ถูกรังแกโดยใช้คำพูดเสียดสีด่าว่าถากถางประจานทำร้ายร่างกาย และทรัพย์สิน ส่งผลให้ผู้ถูกรังแกเกิดความกลัวได้รับบาดเจ็บทั้งทางร่างกายและจิตใจ

นอกจากนั้น Olweus (อ้างอิงจาก ทัศนาวทีคุณและพินดา บุตรจันทร์, 2562 : 87) ยังกล่าวว่าพฤติกรรมรังแกกันครอบคลุมหลายรูปแบบ ได้แก่ การชกเตะตบตีทุบช่วนผลักแรง ๆ ทำร้ายร่างกายด้วยวิธีอื่น ๆ ชังไว้ในห้องหรือ จำกัด การเคลื่อนไหวการใช้คำพูดที่ทำร้ายจิตใจล้อเลียน การเพิกเฉยละเลยไม่สนใจกีดกันไม่ให้เข้ากลุ่มเพื่อนหรือแกล้งลืมนัดโดยมีเจตนาไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ และการปล่อยข่าวลือที่ทำให้เสียหายหรือสร้างเรื่องโกหกที่ทำให้คนอื่นไม่ชอบไม่ยอมรับ การประทุษวาจาจะส่งผลกระทบต่อตัวผู้พูดและตัวผู้ถูกกล่าวถึงเกิดความเจ็บใจ สอดคล้องกับงานวิจัยผลกระทบด้านลบของ สุภาวดี เจริญวานิช (2560 : 642) ว่า ผลกระทบของการประทุษวาจาทำให้ผู้ที่ถูกกระทำทางวาจานั้นจะมีผลต่อสภาพจิตใจจนอาจนำไปสู่ภาวะซึมเศร้า ประสิทธิภาพการเรียนลดน้อยลงสูญเสียความมั่นใจ ชีวิตไม่มีความสุข และอาจนำไปสู่การฆ่าตัวตาย นอกจากนี้การกลั่นแกล้ง หรือการบูลลี่ ไม่เพียงแต่จะกระทบกับสภาพจิตใจของผู้ที่ถูกแกล้งเท่านั้น แต่พฤติกรรมดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อผู้ที่กลั่นแกล้งด้วย เช่น เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่มีแนวโน้มที่จะใช้สารเสพติดมีพฤติกรรมการใช้ความรุนแรง และอาจร้ายแรงถึงขั้นอาจก่อเหตุอาชญากรรมขึ้นได้ในอนาคต

การประทุษวาจาเป็นธรรมชาติของมนุษย์ มีมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังเห็นได้จากวรรณกรรมร่วมสมัยหรือสื่อสมัยใหม่ และในอดีตพบการประทุษวาจาจากวรรณกรรม เช่น ไชยเชษฐ์ สังข์ศิลป์ชัย สังข์ทอง ไกรทอง ขุนช้างขุนแผน เป็นต้น (ธัญชนีย์ ศรีสมาน, 2552 : 8) นอกจากวรรณกรรมที่กล่าวแล้ว มีวรรณกรรมประเภทชาดก ซึ่งเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์บำเพ็ญเพียรบารมี ได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ 2) ศีล คือ การรักษาศีลให้เป็นปกติ 3) เนกขัมมะ คือ การออกจากกาม 4) ปัญญา คือ ความรู้ 5) วิริยะ คือ ความเพียร 6) ขันติ ความอดทนอดกลั้น 7) สัจจะ คือ ความตั้งใจจริง เอาจริง จริงใจ 8) อธิษฐาน คือ ความตั้งใจมั่นไม่เปลี่ยนแปลง 9) เมตตา คือ ความรักด้วยความปรานี 10) อุเบกขา คือ ความวางเฉย เพื่อสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การบำเพ็ญเพียรของพระโพธิสัตว์ดังกล่าวย่อมเผชิญกับอุปสรรค หรือมารซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้ง และในความขัดแย้ง ดังกล่าวมักเกิดกับตัวละครที่เป็นคู่ตรงข้ามกับพระโพธิสัตว์ที่กล่าวถ้อยคำประทุษวาจาที่เด่นชัดปรากฏในวรรณกรรมที่เป็นอรรถกถาแปลซึ่งเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนา คือพระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ พระวินัยปิฎก พระอภิธรรมปิฎก และพระสุตตันตปิฎก เนื่องจากพระไตรปิฎกที่เป็นต้นฉบับภาษาบาลีนั้นมีความเข้าใจยาก ในภายหลังพระอรรถกถาจารย์ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านภาษา จึงได้อธิบายความในพระไตรปิฎกเป็น

อรรถกถา พระพรหมคุณาภรณ์ (2551 : 19) กล่าวว่า อรรถกถา หมายถึง เครื่องบอกความหมาย ถ้อยคำบอกแจ้งชี้แจงอรรถ คำอธิบายอรรถ คือ ความหมายของพระบาลีได้แก่ พุทธพจน์รวมทั้ง ข้อความและเรื่องราวเกี่ยวข้องแวดล้อมที่รักษาสืบทอดมาในพระไตรปิฎก การศึกษาอรรถกถา ส่วนใหญ่มีการศึกษาเพียงแนวทางการดำเนินชีวิตให้มีความสุขหรือเป็นการสอนธรรมะ การศึกษาดังกล่าวเป็นการศึกษาเชิงบวก ไม่ได้มีการศึกษาแง่มุมของวรรณกรรม

การศึกษาการประทุษวาจาที่ผ่านมามีงานที่น่าสนใจการวิจัยทางด้านวรรณกรรมของ นิศา บุณณวังก์ (2563) เกี่ยวกับเรื่อง “การกลั่นแกล้งและความรุนแรงในวรรณคดีไทยเฉพาะ เรื่อง” ศึกษาการกลั่นแกล้งรูปแบบต่าง ๆ จากตัวบทวรรณคดีไทย 3 เรื่อง ได้แก่ เจ้าเงาะ จากบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง แม่มณี จากบทละครเรื่องแก้วหน้าม้า และนางเอื้อย จากวรรณกรรมวัดเกาะเรื่องปลาบู่ทอง ตัวละครทั้ง 3 ตัว ส่วนใหญ่ได้รับการกลั่นแกล้งโดยใช้วาจาเสียสติ ด่าทอ รวมไปถึงการทำร้ายร่างกาย นอกจากนี้ “วาทกรรมความรุนแรงในนิทานพื้นบ้านล้านนา” ของ เปรมวิทย์ วิวัฒนเศรษฐ์ และคณะ (2561) ศึกษาการใช้ความรุนแรงในวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวล้านนาปรากฏความรุนแรงของการประทุษวาจาในเชิงเดี่ยว เป็นการใช้ความรุนแรงทางตรงผ่านการใช้คำพูดในการด่าทอ เสียสติ ส่วน ธัญชนีย์ ศรีสมาน (2552) “บทปริภาษในบทละครนอก: ภาพสะท้อนค่านิยมของสังคมไทย” ศึกษาการปริภาษในละครนอก 6 เรื่อง ได้แก่ ไกรทอง ไซเซษฐ์ มณีพิชัย มโนहरา สังข์ศิลป์ชัย และสังข์ทอง พบว่าการปริภาษล้วนเป็นทัศนคติเชิงลบ ใช้ถ้อยคำที่รุนแรงส่งผลให้ผู้อื่นรู้สึกอับอาย โกรธ หรือขุ่นข้องหมองใจ นอกจากนี้ยังมีการพูดจาเหยียดเชื้อชาติ แสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมรับชาวต่างชาติในสังคมไทยที่มีมาตั้งแต่อดีต วรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะ มีการศึกษาการประทุษวาจา ส่วนการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล มีวิธีวิทยานิพนธ์ศึกษา ดังนี้ พระราชปรีดีทวี (2561) “การศึกษาวิเคราะห์แก่นธรรมจากชาดก” “ชาดก” คือ เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นเครื่องมือสำหรับเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้วเกี่ยวกับจริยา (ความประพฤติ) ของพระพุทธเจ้าในครั้งอดีตชาติก่อนที่จะตรัสรู้ แก่นธรรมที่ปรากฏคือ ทรงบำเพ็ญศบารมีหรือบารมี 10 ประการในชาติต่าง ๆ

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับประทุษวาจา พบว่ามีการศึกษากลุ่มข้อมูลประเภทต่างๆ ดังนี้ วรรณกรรมท้องถิ่น วรรณคดีโบราณ และที่สำคัญ คือ ชาดกที่เป็นเรื่องเล่า โดยเฉพาะการศึกษาในพระไตรปิฎกอรรถกถาแปล ตัวละครเอก คือ พระโพธิสัตว์ ในชาดกที่มีโครงเรื่องความขัดแย้ง จนนำไปสู่การประทุษวาจากับตัวละครอื่นทำให้เกิดการประทุษวาจาโดยตรง และตัวละครอื่นประทุษวาจาต่อพระโพธิสัตว์นำไปสู่ความน่าสนใจที่จะศึกษาในตัวละครที่ทำให้ความหมายของพระโพธิสัตว์ที่เป็นเรื่องของการบำเพ็ญเพียรเพื่อการหลุดพ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเนื้อหาการประทุษวาจาของพระโพธิสัตว์กับการบำเพ็ญบารมีสู่การหลุดพ้นในอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาการประทุษวาจาที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์ในอรรถกถาแปล ฉบับมหมกุฎราขวิทยาลัย
2. เพื่อวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์จากการประทุษวาจาในอรรถกถาแปล ฉบับมหมกุฎราขวิทยาลัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Research) ดำเนินการศึกษาลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประทุษวาจา
2. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประทุษวาจา
3. ศึกษาเนื้อหาการประทุษวาจาในอรรถกถาแปล ภาค 1 เล่ม 1-7 และ ภาค 2 เล่ม 1-3 จำนวน 547 เรื่อง ปรากฏเนื้อหาการประทุษวาจา 37 เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาการประทุษวาจา
4. นำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามแนวคิดทฤษฎี สรุปและอภิปรายผล เรียบเรียงเป็นบทความวิจัย

ผลการวิจัย

เนื้อหาของชาตก คือ เรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ตัวละครสำคัญ คือ พระโพธิสัตว์เป็นตัวดำเนินเรื่องที่สำคัญโดยมีโครงเรื่อง คือ ความขัดแย้ง ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างการผูกปมที่จะนำไปสู่จุดสุดท้าย (สรณัฐ ไตลังคะ, 2560 : 22-23) ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเนื้อหาการประทุษวาจาในชาตก เป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ หรือ มนุษย์กับสัตว์ กล่าวคือ พระโพธิสัตว์เกิดความขัดแย้งกับตัวละครอื่น และตัวละครอื่นขัดแย้งกับพระโพธิสัตว์จนนำไปสู่การประทุษวาจา มีรายละเอียด ดังนี้

1. เนื้อหาการประทุษวาจาที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์

เนื้อหาการประทุษวาจาที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์ หมายถึง ตัวละครในเรื่องเกิดความขัดแย้งจากเหตุการณ์ที่เกิดจากความขัดแย้ง โดยพิจารณาจากเหตุการณ์และเนื้อหา บทสนทนาของตัวละคร ซึ่งปรากฏเนื้อหาการประทุษวาจา ดังนี้

1.1 เนื้อหาการประทุษวาจาที่พระโพธิสัตว์ประทุษวาจาตัวละครอื่น จากเนื้อหาเหตุการณ์เป็นการบรรยายเรื่องเล่าชาตกและบทสนทนาในการวิวาทะของตัวละครปรากฏ เนื้อหาการประทุษที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์ ดังนี้

1.1.1 เนื้อหาการดูถูกว่าเป็นคนโง่

เรื่องแรก พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ ในโครงเรื่องมีพระราชารัฐมนตรี คือ ฐาปราชยาของสัตว์ แต่มีข้อแม้ว่า ถ้าพระราชารัฐมนตรีให้ใครพระองค์จะสวรรคต เมื่อมเหสีทรงทราบก็ทรงอยากได้จึงได้ทำให้พระราชโอรส เมื่อราชาไม่อาจคืนพระดำรงได้ ทำให้พระองค์จะมอบมณต์นั้นแก่พระมเหสี ทำให้อาสน์ของท้าวสักกะร้อน พระองค์ตรวดดูพบว่า พระราชารัฐมนตรีจะพระชนด้วยเหตุไม่สมควรเป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์กล่าวประทุษวาจากับลูกหลานและพระราชารัฐมนตรี เป็นเนื้อหาการดูถูกว่า เป็นคนโง่ ดังเนื้อหาขาดก ต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1

“...แพะได้ฟังดังนั้นแล้ว ได้กล่าวคาถา 2 คาถาว่า สหายเอ๋ยแก่นันแหละโง่ ดูก่อนเจ้าลูกหลาน แกงรู้ตัวเกิด แก่ถูกเชือกรัดคอไว้มีริมฝีปากเบี้ยว มีเชือกมัดปากไว้ สหายเอ๋ย ความโง่แกเป็นอย่างอื่นของแก คือที่ถูกปลดจากแอกแล้ว แต่ไม่หนีไป สหายเอ๋ย พระเจ้าเสนกะที่ถูกปลดจากไปนั้นแหละโง่กว่าแก”

(อรรถกถาแปล, ภาค 1 เล่ม 5, เรื่องขุรปุตตชาดก น. 86)

จากเรื่องขุรปุตตชาดก ว่าด้วยเรื่องทำตนให้ไร้ประโยชน์ เนื้อหาการดูถูกเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์แปลงกายเป็นแพะได้กล่าวประทุษวาจากับลูกหลานว่า โง่ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556: 544) ให้ความหมาย โง่ หมายถึง เหลา ไม่ฉลาด ไม่รู้ ไม่มีไหวพริบ เพราะว่าลูกหลานถูกปลดจากเครื่องพันธนาการแต่ไม่รีบหนีไปกลับยืนอยู่กับที่เป็นเหตุให้แพะกล่าวถ้อยคำประทุษวาจากับลูกหลานเป็นความขัดแย้งระหว่างพระโพธิสัตว์กับลูกหลาน โดยใช้ถ้อยคำประทุษวาจากับว่า “สหายเอ๋ย แก่นันแหละโง่, สหายเอ๋ย ความโง่แกเป็นอย่างอื่นของแก คือที่ถูกปลดจากแอกแล้ว แต่ไม่หนีไป สหายเอ๋ย พระเจ้าเสนกะที่ถูกปลดจากไปนั้นแหละโง่กว่าแก” พระโพธิสัตว์นอกจากจะกล่าวประทุษวาจากับลูกหลานแล้ว ยังได้กล่าวประทุษวาจากับพระเจ้าเสนกะว่าโง่ยิ่งกว่าลูกหลานเสียอีกเป็นการใช้ถ้อยคำประทุษวาจากับว่า โง่ ถึง 3 ครั้ง เพื่อเน้นย้ำถ้อยคำให้เนื้อหาของเรื่องประทุษวาจากับเด่นชัดขึ้น ส่งผลให้ลูกหลานและพระราชารัฐมนตรีเกิดความเจ็บช้ำ เจ็บใจ

เรื่องที่สอง พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิต อายุเพียง 7 ขวบ เท่านั้น แต่มีความรู้เหตุผล มีภูมิธรรมใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ด้วยเสนกะคิดว่าตนรู้ธรรมจึงได้เที่ยวถามข้อธรรมในสถานที่ต่าง ๆ เมื่อไม่มีใครตอบได้ ก็ถามว่าใครรู้ธรรม เมื่อคนบอกว่า คนโน้น คนนี้ รู้ธรรมแต่คนที่กล่าวถึงไม่สามารถตอบแก้ปัญหารธรรมนั้นได้ ทำให้ผู้คนบอกแก่เสนกะว่ามโหสถรู้ธรรมเมื่อเดินทางไปหาพระโพธิสัตว์จึงเกิดการวิวาทะขึ้น ทำให้พระโพธิสัตว์กล่าวประทุษวาจากับเสนกะอำมาตย์ เป็นเนื้อหาการดูถูกว่า เป็นคนเขลา ดังเนื้อหาขาดก ดังนี้

“...มโหสถบัณฑิตจึงกราบทูลว่า โปรตพึงเกิด พระเจ้าข้า. เสนกะคนเขลาจะรู้อะไรอยู่แค่นี้เท่านั้น ไม่ดูไปถึงปรโลก. แล้วกล่าวคาถานี้ว่า คนเขลามิปัญญาน้อย กล่าวมธุสาแก่คนอื่นบ้าง แม้แก่ตนบ้าง. คนเขลานั้นถูกติเตียน ในท่ามกลางที่ประชุม. ภายหลังเขาจะไปทุกติ. ข้าพระองค์เห็นความดังนี้ จึงกราบทูลว่า คนมิปัญญานี้เท่านั้นเป็นคนประเสริฐ คนเขลามิยศหาประเสริฐไม่.”

(อรรถกถาแปล, ภาค 2 เล่ม 2, เรื่องมโหสถชาดก, น. 342)

จากเรื่องมโหสถชาดก ว่าด้วยเรื่องพระมโหสถบัณฑิตทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี เนื้อหาการดูถูก เป็นเรื่องราวของเสนกะผู้ทะนงว่าตนรู้ธรรมมีภูมิธรรมจึงได้เที่ยวไปในสถานที่ต่าง ๆ หรือในที่ประชุมทั้งหลายเพื่อกล่าวสอบถามหัวข้อธรรม เป็นสาเหตุให้มโหสถกุมารได้กล่าวประทุษวาจาแก่เสนกะ เป็นความขัดแย้งระหว่างมโหสถกุมารกับอำมาตย์ชื่อเสนกะ โดยใช้ถ้อยคำว่า “เสนกะคนเขลาจะรู้อะไร อยู่แค่โลกนี้เท่านั้น ไม่รู้ไปถึงปรโลก” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556: 208) ให้ความหมาย เขลา หมายถึง โง่, ด้อยปัญญา, ขาดไหวพริบ, รู้ไม่เท่าทัน, ไม่ฉลาด เรื่องราวในโลกขณะนี้ ยังไม่รู้อะไรนับประสาอะไรจะรู้ถึงโลกในเบื้องหน้าได้ ส่งผลให้เสนกะเกิดความอับอาย เจ็บใจ

1.1.2 เนื้อหาการดูถูกว่าเป็นคนมีปัญญาทึบ

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเหี้ย มีฤาษีนั่งการบำเพ็ญเพียรในอาศรมแห่งหนึ่ง ได้มีชาวบ้านนำแกงเนื้อเหี้ยมาถวาย เมื่อฤาษีนั้นได้ฉันแกงเนื้อเหี้ยและเกิดติดในรสของเนื้อ ทำให้คิดวางแผนที่จะจับพระโพธิสัตว์ที่อยู่ในจอมปลวกข้างอาศรม เพื่อทำเป็นเป็นอาหารกิน เป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์กล่าวประทุษวาจาต่อฤาษี เป็นเนื้อหาการดูถูกว่า เป็นคนปัญญาทึบ ดังเนื้อหาชาดกดังนี้

“...พระโพธิสัตว์เข้าจอมปลวกไปโดยเร็ว โผล่ศีรษะออกมาทางช่องอื่น กล่าวว่า “เหวย ชฎิลเจ้าเล่ห์ เมื่อเราเข้าไปหาเจ้า ก็เข้าไปหาด้วยสำคัญว่าเป็นผู้มีศีล แต่เดี๋ยวนี้ความเจ้าเล่ห์ของเจ้า เรารู้เสียแล้ว มหาโจรอย่างเจ้า บวชไปทำไมกัน.” เมื่อจะตีเตียนคาบส จึงกล่าวคาถานี้ว่า “เหวย ชฎิลปัญญาทึบ เจ้ามุ่นขญาทำไม นุ่งหนังเสือทำไม ข้างในของเจ้ารุ่งรัง เจ้ามัวขัดสีแต่ภายนอก” ดังนี้.

(อรรถกถาแปล, ภาค 1 เล่ม 2, เรื่องโคธชาดก, น. 404)

จากเรื่องโคธชาดก ว่าด้วยฤาษีกินเหี้ย เนื้อหาการดูถูก เป็นเรื่องราวของฤาษีบำเพ็ญเพียรขณะนั้นได้มีคณินข้างหนึ่งถือไม้ซ่อนไว้ด้วยผ้าห่ม พระโพธิสัตว์รู้ทันจึงไม่เข้าไปใกล้ เป็นความขัดแย้งระหว่างพระโพธิสัตว์กับฤาษี โดยใช้ถ้อยคำประทุษวาจาว่า “ชฎิลปัญญาทึบ เจ้ามุ่นขญาทำไม นุ่งหนังเสือทำไม ข้างในของเจ้ารุ่งรัง เจ้ามัวขัดสีแต่ภายนอก” หมายถึง ฤาษีมีปัญญาทึบ คือ เสื่อม เพราะติดในรสชาติ ส่งผลให้คาบสอ์บอวยที่ตัวเองลงไม่สำเร็จพร้อมทั้งเจ็บใจ

1.1.3 เนื้อหาการประทุษวาจาจากการคบชู้

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชา อยู่มาวันหนึ่งพระองค์กับพระชายาได้ออกประพาสได้ยินเสียงร้องขอความช่วยเหลือ ทำให้พระองค์กับพระชายา ได้ช่วยและหลังจากทำการช่วยชายผู้นั้น พระชายาของพระโพธิสัตว์มีจิตปฏิพัทธ์กับโจรที่ถูกราชบุตรชยาทำโทษด้วยการตัด ขนขา หู จมูก ให้ลอยไปตามแม่น้ำพระโพธิสัตว์กับพระชายาได้ช่วยโจรไว้แต่พระชายาเกิดความรักใคร่กับโจรจึงได้คิดแผนลวงให้พระโพธิสัตว์ขึ้นภูเขาแล้วได้ผลักพระโพธิสัตว์ลงเหว แต่พระโพธิสัตว์ไม่ตาย ส่วนพระชายาได้ให้สามีขี่คอออกเที่ยวขอทานเลี้ยงชีพ ต่อมาวันหนึ่งพระโพธิสัตว์ได้ข่าวว่าพระชนกสวรรคตเสียแล้ว จึงได้กลับพระนครดำรงอยู่ในราชสมบัติ วันหนึ่งพระโพธิสัตว์ได้เสด็จไปโรงครัว ส่วนพระชายากับสามีโจรได้มาถึงพระนครเที่ยวออกขอทาน ฝ่ายพระโพธิสัตว์ได้พบและจำ

ได้ เป็นสาเหตุให้พระโพธิสัตว์กล่าวประทุษวาจาพระชายาและสามีโจร เป็นเนื้อหาการประทุษวาจาจากการคบชู้ ดังเนื้อหาชาดก ดังนี้

“...ท่านทั้งหลายจงฆ่าชายผู้ชั่วช้าลามกรวากับซากผี มักทำชู้กับภรรยา
ผู้อื่นคนนี้เสีย ด้วยสาก จงตัดหู ตัดจมูกของหญิงผู้ปรนนิบัติผู้ชั่วช้าลามก คนนี้
เสียทั้งเป็น ๆ เกิด”

(อรรถกถาแปล, ภาค 1 เล่ม 3, เรื่องจุลลปทุมชาดก, น. 177)

จ

จากเรื่องจุลลปทุมชาดก ว่าด้วยเรื่องการลงโทษหญิงชายทำชู้กัน เนื้อหาการคบชู้ เป็นเรื่องราวของพระชายาของพระโพธิสัตว์มีจิตปฏิบัติกับโจรที่ถูกราชบุรุษทำโทษด้วยการตัดแขน ขา หู จมูก ปล่อยให้ลอยไปตามแม่น้ำพระโพธิสัตว์กับพระชายาได้ช่วยโจรไว้แต่พระชายาเกิดความรักใคร่กับโจรจึงได้คิดแผนลวงให้พระโพธิสัตว์ขึ้นภูเขาแล้วได้ผลักพระโพธิสัตว์ลงเหว แต่พระโพธิสัตว์ไม่ตาย ส่วนพระชายาได้ให้สามีขี่ค่อออกเที่ยวขอทานเลี้ยงชีพ ต่อมาวันหนึ่งพระโพธิสัตว์ได้ข่าวว่า พระชนกสวรรคตเสียแล้ว จึงได้เสด็จกลับพระนครดำรงอยู่ในราชสมบัติ วันหนึ่งพระโพธิสัตว์ได้เสด็จไปโรงครัว ส่วนพระชายากับสามีโจรได้มาถึงพระนครเที่ยวออกขอทาน ฝ่ายพระโพธิสัตว์ได้พบและจำได้ เป็นสาเหตุให้พระโพธิสัตว์กล่าวประทุษวาจาพระชายาและสามีโจร เป็นความขัดแย้งระหว่างพระโพธิสัตว์กับพระชายาและสามีโจร โดยใช้ถ้อยคำประทุษวาจาว่า “ท่านทั้งหลายจงฆ่าชายผู้ชั่วช้าลามกรวากับซากผี มักทำชู้กับภรรยาผู้อื่นคนนี้เสีย” ส่งผลให้พระชายาและสามีโจรเกิดความอับอาย

1.1.4 เนื้อหาการประทุษวาจาจากการพนัน

พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลมีโภคะมากตระกูลหนึ่ง เจริญวัยแล้ว เป็นนักเลงสกา ครั้นเวลาต่อมา มีนักเลงสกาอีกคนหนึ่งเล่นกับพระโพธิสัตว์ เมื่อตนเป็นฝ่ายชนะก็ไม่ทำลายสนามเล่นแต่ในเวลาแพ้ ก็เอาลูกสกาใส่เสียในปาก กล่าวว่า ลูกสกาหายเสียแล้วพาลเลิกหนีไป ทำให้พระโพธิสัตว์คิดกลอุบายด้วยการทายาพิษไว้ที่ลูกสกา ครั้นเล่นอีกครั้งเมื่อนักเลงสกาจะแพ้ก็ทำเช่นเดิม แต่หารู้ไม่ว่าตนได้ถูกยาพิษจากลูกสกาเสียแล้ว เป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์กล่าวประทุษวาจาต่อเพื่อนเล่นสกา เป็นเนื้อหาการประทุษวาจาจากการพนัน ดังเนื้อหาชาดก ดังนี้

จากเรื่องลิตตชาดก ว่าด้วยเรื่อง (ลูกสกาอาบยาพิษ) เนื้อหาการพนัน เป็นเรื่องราวของ

“...ครั้นพระโพธิสัตว์เห็นเขาทำอย่างนั้น เพื่อจะท้วงว่า กลืนเข้าไปเกิด ภายหลังเจ้า
จากรู้ว่า นี่มันชื่อนี้ จึงกล่าวคาถานี้ ความว่า “บุรุษกลืนลูกสกาอันเคลือบด้วยยาพิษอย่าง
แรง ยังไม่รู้ตัว คุณก่อนเจ้าคนร้ายเจ้านักเลงชั่ว จงกลืนเกิด จงกลืนกินเข้าไปเกิด
ภายหลังผลร้ายจักมีแก่เจ้า ดังนี้.”

(อรรถกถาแปล, ภาค 1 เล่ม 2, เรื่องลิตตชาดก, น. 239)

พระโพธิสัตว์ได้กล่าวบริภาษนักเลงสกา (เพื่อน) ว่า เจ้าคนร้าย เจ้านักเลงชั่ว ลูกสกาที่เคลือบด้วยยาพิษ จงกลืนลงไป จะได้รู้ฤทธิ์ของพิษ เดิมทีนักเลงสกาเผลอเวลาที่ตัวเองเล่นชนะ จะไม่ทำลายลูก

สกา พอถึงเวลาแพ้งจะทำลายด้วยการกลืนลูกสกา กล่าวว่า ลูกสกาเสียแล้ว พวกมันเลิกหนีไป ทำให้พระโพธิสัตว์กล่าวประทุษวาจาว่า เจ้าคนร้ายเจ้านักเลงชั่ว ร้าย หมายถึง คนไม่ดีสามารถรังแกข่มเหงคนอื่น ชั่ว หมายถึง การประพฤติผิด ด้วยกาย วาจา และใจ เป็นความขัดแย้งระหว่างพระโพธิสัตว์กับเพื่อนนักเลงสกา โดยใช้ถ้อยคำประทุษวาจาว่า “ดูก่อนเจ้าคนร้ายเจ้านักเลงชั่ว จงกลืนเถิด จงกลืนกินเข้าไปเถิด ภายหลังผลร้ายจักมีแก่เจ้า” ส่งผลให้นักเลงสกาได้รับความอับอายด้วยการถูกพิษที่พระโพธิสัตว์ได้ทำไว้ที่ลูกสกาที่เตรียมไว้ เกือบถึงความตาย ทำให้นักเลงสกาเสียใจอับอาย ต่อการกระทำของตัวเอง

นอกจากเนื้อหาการประทุษวาจาที่ตัวละครสำคัญ คือ พระโพธิสัตว์นั้นได้ประทุษวาจาตัวละครอื่นแล้ว ในอรรถกถาชาดก ยังปรากฏว่า ตัวละครอื่นได้เป็นผู้ประทุษวาจาต่อตัวละครพระโพธิสัตว์ ดังมีเนื้อหาที่สามารถวิเคราะห์ได้ 4 ประเภท ดังนี้

1.2 เนื้อหาการประทุษวาจาของตัวละครอื่นต่อพระโพธิสัตว์

1.2.1 เนื้อหาการดูถูกว่าเป็นคนชนชั้นต่ำ

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมาตังคมาณพในตระกูลคนจันทาลภายนอกพระนคร วันหนึ่งธิดาของเศรษฐีได้มีบริวารทุกกึ่งเดือนจะพากันไปอุทยานเพื่อเล่นสนุกสนาน ในขณะเดียวกันพระโพธิสัตว์ก็เข้าพระนครด้วยฐานะบางประการ ได้ยินหลบลกลุ่มขบวนของเหล่าธิดาของเศรษฐี เมื่อธิดาเศรษฐีกำลังจะผ่านพระโพธิสัตว์จึงเปิดม่าน ได้เห็นพระโพธิสัตว์ แล้วถามบริวารว่า ใคร รู้ว่าเป็นคนตระกูลจันทาล จึงได้คิดว่าเราไม่ควรเห็น จึงได้เอาน้ำหอม ล้างตา แล้วกลับ ทำให้เหล่าบริวารโกรธต่อพระโพธิสัตว์ว่าเพราะอาศัยพระองค์ถึงไม่ได้ลิ้มรสสุราและกับแก้ม เป็นเหตุให้บริวารประทุษวาจาต่อพระโพธิสัตว์ เป็นเนื้อหาการดูถูกว่า เป็นคนชนชั้นต่ำ ดังเนื้อหาชาดก ดังนี้

จากเรื่องเรื่องมาตังคชาดก ว่าด้วยเรื่องอานุภาพของมาตังคยาณี เนื้อหาการดูถูกบริวาร

“...ส่วนมหาชนที่ออกไปกับธิดาของท่านเศรษฐี บริภาษว่า **เฮ้ยไอ้คนจันทาลชาติชั่ว เพราะอาศัยเจ้าแท้ ๆ วันนี้พวกเรา จึงไม่ได้ลิ้มสุราและกับแก้มที่ไม่ต้องซื้อหา** อันความโกรธครอบงำแล้ว จึงรุมล้อมมาตังคบัณฑิต ด้วยมือและเท้า จนถึงสลบแล้วหลีกไป.

(อรรถกถาแปล, ภาค 1 เล่ม 7, เรื่องมาตังคชาดก, น. 8)

ของเศรษฐีได้ประทุษวาจาว่า ไอ้คนจันทาลชาติชั่ว เนื่องจากมาตังคบัณฑิตได้ยืนอยู่ข้างถนนบริเวณแถวนั้นพอดี ทำให้ธิดาของเศรษฐีไม่พอใจ พวกบริวารที่มาด้วยกับธิดาของเศรษฐีเกิดความโกรธเป็นสาเหตุของการประทุษวาจาดังกล่าว เป็นความขัดแย้งระหว่างมหาชนกับมาตังคบัณฑิต โดยใช้ถ้อยคำว่า “เฮ้ยไอ้คนจันทาลชาติชั่ว เพราะอาศัยเจ้าแท้ ๆ วันนี้พวกเรา จึงไม่ได้ลิ้มสุราและกับแก้มที่ไม่ต้องซื้อหา” เป็นการประทุษวาจาจากมาตังคบัณฑิตว่า เป็นคนจันทาล พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556: 310) ให้ความหมาย จันทาล หมายถึง ต่ำช้า ลูกคนต่างวรรณะ ส่งผลให้มาตังคบัณฑิตเกิดความเจ็บใจ เจ็บอาย

1.2.2 เนื้อหาการดูถูกว่าเป็นคนไม่มีพ้อ

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติพระโอรสของพระราชา แต่ด้วยความที่มารดาของพระองค์ เป็นหญิงหาผัวในป่าชนบทเป็นเหตุให้ได้เสียกันเพราะพระราชาได้ยินเสียงเพลงขับ ในขณะที่ พระราชาออกประพาสป่า พระโพธิสัตว์เกิดได้กำเนิดในขณะนั้น พระราชาก็เสด็จเข้าพระนคร มี เพียงสัญลักษณ์ คือ แหวน ด้วยพระราชาตรัสว่า มีเหตุอะไรให้ไปหาพระองค์พร้อมด้วยแหวนนี้ พระ โพธิสัตว์ก็อยู่มารดาในชนบท เมื่อเติบโตขึ้น พระโพธิสัตว์ก็วิ่งเล่นในชนบทกับเหล่าเด็ก ๆ มีคน กล่าวหาว่า คนไม่มีพ่อทุบตีแล้ว เป็นสาเหตุให้คนประทุษร้ายจากต่อพระโพธิสัตว์ว่า เป็นเนื้อหาการดูถูก ว่า เป็นคนไม่มีพ่อ ดังเนื้อหาขาดก ดังนั้น

“...ในเวลาที่พระโพธิสัตว์นั้นเล่นอยู่ในสนามเล่น มีคนกล่าวอย่างนี้ว่า “พวกเราถูกคนไม่มีพ่อ ทุบตีแล้ว”. พระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงไปหามารดาถามว่า แม่จำใครเป็นพ่อของหนู? มารดากล่าวว่า ลูกเอ๋ย เจ้าเป็นโอรสของพระเจ้าพาราณสี.”

(อรรถกถาแปล, ภาค 1 เล่ม 1, เรื่องกัฏฐหาริชาดก, น. 203)

หลายปีผ่านไปพระโพธิสัตว์ได้วิ่งเล่นในหมู่บ้านถูกกลุ่มเด็ก ๆ กล่าวประทุษวาจาว่า “ลูกไม่มีพ่อ” เพราะตั้งแต่เกิดมาพระโพธิสัตว์ไม่เคยเห็นบิดาของตนเองเป็นความขัดแย้งระหว่างเด็ก ๆ ในหมู่บ้านกับพระโพธิสัตว์ โดยใช้ถ้อยคำประทุษวาจาว่า “พวกเราถูกคนไม่มีพ่อ ทุบตีแล้ว” ส่งผลให้เกิดความอับอาย คับแค้นใจ จึงได้วิ่งไปหาแม่เพื่อถามถึงเรื่องผู้เป็นพ่อ

1.2.3 เนื้อหาการประทุษวาจาจากการเยาะเย้ย

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิต อายุเพียง 7 ขวบ เท่านั้น แต่มีความรู้
 เหตุรู้ผล มีภูมิธรรมใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ด้วยเสนกะคิดว่าตนรู้ธรรมจึงได้เที่ยวถามข้อธรรม ใน
 สถานที่ต่าง ๆ เมื่อไม่มีใครตอบได้ ก็ถามว่าใครรู้ธรรม เมื่อคนบอกว่า คนโน้น คนนี้ รู้ธรรม แต่คนที่
 กล่าวถึงไม่สามารถตอบแก้ปัญหาธรรมนั้นได้ ทำให้ผู้คนบอกแก่เสนกะว่ามโหสถรู้ธรรม เมื่อเดินทาง
 ไปหาพระโพธิสัตว์จึงเกิดการวิวาทะเนื่องจากการประทุษวาจาการเยาะเย้ย พจนานุกรม ฉบับ
 ราชบัณฑิตยสถาน (2556: 961) ให้ความหมาย การเยาะเย้ย หมายถึงพูดหรือแสดงกิริยาให้เจ็บใจ
 ขำโดยย้าถึงความเสียเปรียบ ความด้อยกว่า ความผิดพลาด หรือบกพร่อง คนเหล่านี้ได้กล่าว
 ประทุษวาจาต่อพระโพธิสัตว์ เป็นเนื้อหาการประทุษวาจาจากการเยาะเย้ย ดังเนื้อหาขาดก ดังนี้

“...ชนเหล่าอื่นผู้ใดเขลา ก็พากันตบมือสรวลเสเฮฮาเยาะเย้ยว่าคนทั้งหลายพากันเรียกคนโง่เขลาผู้นี้ว่า บัณฑิต การเรียกผู้ทำให้บิดาลูกจากอาสน์ แล้วตนนั่งเสียเองนี้ว่า บัณฑิต ไม่สมควร. พระราชามีพระพักตร์เศร้าหมอง ทรงเสียพระทัย.”

(อรรถกถาแปล, ภาค 2 เล่ม 2, เรื่องมโหสถชาดก น. 319)

ที่กำกับให้ประพฤติปฏิบัติแต่ในทางที่ถูกที่ควร ในเนื้อหาชวนผู้เฒ่าเลาพากันเยาะเย้ยเป็นเรื่องราว
มีแต่คนเรียกมโหสถว่า เป็นบัณฑิต แต่การที่ให้อาจารย์ขึ้นจากที่นั่งแล้วตัวเองกลับแทนเสียเองเพื่อ

ตอบปัญหาไม่ควรเรียกตัวเองว่า บัณฑิต เป็นความขัดแย้งระหว่างพวกอำมาตย์กับโหรา โดยใช้อ้อยคำ่ว่า “คนทั้งหลายพากันเรียกคนโหดเขลาผู้นี้ว่า บัณฑิต การเรียกผู้ที่ให้บิดาลูกจากอาสน์ แล้วตนนั่งเสียเองนี้ว่า บัณฑิต ไม่สมควร” ส่งผลให้โหราอับอาย อีกทั้งยังส่งผลให้พระราชเสวยพระหฤทัย หน้าพระพักตร์เศร้าหมอง

1.2.4 เนื้อหาการประทุษวาจาจากการพนัน

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโค พราหมณ์ผู้เลี้ยงดูโครู้ว่า โคของตัวเองมีกำลังมากสามารถลากเกวียนเต็มลำได้ 500 เกวียน จึงได้พนันกับเพื่อนพราหมณ์ แต่ก่อนจะเริ่มพนันลากเกวียน พราหมณ์ได้กล่าวอ้อยคำไม่ดีกับพระโพธิสัตว์ว่า เจ้าโคโง่ง ลงลากไป เป็นเนื้อหาการประทุษวาจาจากการพนัน ดังเนื้อหาชาดก ดังนี้

“...ตนเองนั่งที่ทูปเกวียน เจื้อยปู้กขึ้น แล้วกล่าวว่า “เจ้าโคโง่ง จงลากไป เจ้าโคโง่ง จงนำไป.” พระโพธิสัตว์คิดว่า พราหมณ์นี้ร้องเรียกเราผู้ไม่โง่ง ด้วยวาตะว่าโง่ง จึงได้ยื่นเท้าทั้ง 4 ให้นั่ง เหมือนเสา”

(อรรถกถาแปล, ภาค 1 เล่ม 1, เรื่องนันทวิสาขชาดก, น.294)

จากเรื่องนันทวิสาขชาดก ว่าด้วยเรื่องการพุดดี เนื้อหาการพนัน เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์กำเนิดเป็นโค พราหมณ์ผู้เลี้ยงดูโครู้ว่า โคของตัวเองมีกำลังมากสามารถลากเกวียนเต็มลำได้ 500 เกวียน จึงได้พนันกับเพื่อนพราหมณ์ แต่ก่อนจะเริ่มพนันลากเกวียน พราหมณ์ได้กล่าวอ้อยคำไม่ดีกับพระโพธิสัตว์ว่า เจ้าโคโง่ง ทำให้พระโพธิสัตว์ไม่ทำตามคำสั่ง เพราะเกิดความไม่พอใจต่อการกล่าวของพราหมณ์ ด้วยอ้อยคำอันไม่เป็นจริง จึงทำให้ไม่ลากเกวียนไป เป็นความขัดแย้งระหว่างพระโพธิสัตว์กับพราหมณ์ โดยใช้ถ้อยคำว่า “เจ้าโคโง่งจงลากไป เจ้าโคโง่ง จงนำไป.” ธรรมดาคนเราชอบคำอ่อนหวาน ยกย่อง ชื่นชมสรรเสริญ ส่งผลทำให้พราหมณ์แพ้การแข่งขันเกิดการเสียทรัพย์และอับอายขายหน้า

2. เนื้อหาการประทุษวาจาที่เกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์นำไปสู่การบำเพ็ญ

เนื้อหาการประทุษวาจาในอรรถกถาที่ปรากฏของพระโพธิสัตว์ประทุษวาจาโดยตรงต่อตัวละครอื่นและตัวละครอื่นประทุษวาจาต่อพระโพธิสัตว์เกี่ยวเนื่องกับความหมายว่าพระโพธิสัตว์ ซึ่งหมายถึง การบำเพ็ญบารมีสู่การหลุดพ้น เพื่อสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ในแต่ละชาติ แต่ละเรื่อง ทำให้เห็นการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์ ดัง 3 ประการ ดังนี้

2.1 ขันติธรรม หมายถึง ความอดทน อดกลั้น ต่อทุกข์ทางกายและใจ ความอดทนที่สูงที่สุด คือ การอดทนต่อความเจ็บปวดใจ ต่อถ้อยคำที่คนอื่นพุดดูถูกเหยียดหยาม ขัดเจนที่สุด คือ ตัวละครอื่นประทุษวาจาต่อพระโพธิสัตว์ ข้อ 1.2.1 เนื้อหาการดูถูกว่าเป็นคนชั้นต่ำ ตัวละครอื่นบริภาษพระองค์ก็เคย โดยพระองค์เสวยพระชาติเป็นมาตังคมาณพ ถูกบริวารของธิดาเศรษฐีประทุษวาจาว่าเป็นคนชั้นต่ำ คือ เป็นคนจัญชาล พระองค์ไม่ได้ตอบโต้อดทนอดกลั้นกับคำดูถูก เป็นการบำเพ็ญขันติบารมี และข้อ 1.2.2 เนื้อหาการดูถูกว่าเป็นคนไม่มีพ่อ โดยพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโอรสของพระราชคนในชนบทได้กล่าวอ้อยคำ่ว่า ลูกคนไม่มีพ่อ พุดดีแล้ว พระองค์ก็อดทนอดกลั้น กับการดูถูก เป็นการบำเพ็ญขันติบารมี

2.2 ปัญญาบารมี หมายถึง ความรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจน ใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ชัดเจนที่สุด คือ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสถบัณฑิต ได้กล่าวประพุชวาจาเสนกะอำมาตย์ ผู้คิดว่าตนรู้ภูมิธรรมเกี่ยวถามข้อธรรมในที่ต่าง ๆ ทำให้เกิดวิวาทะกันขึ้นเป็นสาเหตุให้พระโพธิสัตว์กล่าวประพุชวาจาต่อเสนกะอำมาตย์ว่า ว่าเสนกะเป็นคนเขลา จะรู้อะไร เห็นเพียงโลกนี้ไม่เห็นโลกหน้า แล้วมโหสถได้ใช้ปัญญาอธิบาย ถ้อยคำประพุชวาจาก็ว่า คนเขลามิปัญญาน้อย กล่าวมสาแก่คนอื่นบ้าง แม้แก่ตนบ้าง คนเขลานั้น ถูกติเตียน ในท่ามกลางที่ประชุม ภายหลังเขาจะไปทุกคติ ข้าพระองค์เห็นความดังนี้ จึงกราบทูลว่า คนมีปัญญาเท่านั้นเป็นคนประเสริฐ คนเขลามิศหาประเสริฐไม่ เป็นการบำเพ็ญปัญญาบารมี และ จากเนื้อหาการประพุชวาจาจากเนื้อหา ข้อ 1.2.3 เนื้อหาการประพุชวาจาการเยาะเย้ย คือ โดยพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนักบวชปริพาชก ถูกพวกอำมาตย์ทำการประพุชวาจาเยาะเย้ยว่า บรรพชิตขี้ยังไม่ว่างเฝ้ามางุ่นมาง่วนอีก โดยพระโพธิสัตว์ได้อธิบายถึงสาเหตุของการกระทำเช่นนั้นว่า เพราะการกระทำของอำมาตย์ คือ การประพุชร้ายต่อมิตร และยังกระทำปาณาติบาต ของพระราชาภุมมราชทั้ง 4 เป็นการบำเพ็ญปัญญาบารมี

2.3 เมตตาบารมี หมายถึง มีจิตปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขไม่ผูกความโกรธ ไม่ถือโกรธเคืองแค้น พร้อมให้อภัย ความรักใคร่ ความปรารถนาดี จากเนื้อหาการประพุชวาจาของพระโพธิสัตว์ต่อตัวละครอื่น จากเนื้อหา ข้อ 1.1.1 เนื้อหาการดูถูกว่า เป็นคนโง่ โดยพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ ได้แปลงกายมาเป็นพะยูนดำหน้าขบวนพระองค์ ได้กล่าวถ้อยคำประพุชวาจา ว่า พระเจ้าเสนกะโง่ เพราะพระองค์สละพระชนชีพด้วยเหตุอันไม่สมควร ด้วยความปรารถนาดีต่อพระราชา พระโพธิสัตว์สัตว์ลงได้กล่าวเตือนสติ เป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมี, จากเนื้อหาข้อ 1.1.2 เนื้อหาการประพุชวาจาจากดูถูกว่าเป็นคนปัญญาทึบ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเหี้ย ด้วยฤทธิเดชในรสเหี้ยจึงวางแผนเพื่อจับพระโพธิสัตว์ฆ่ากิน แต่พระองค์รู้ทันจึงได้กล่าวถ้อยคำประพุชวาจาตั้งกล่าวขึ้น เป็นการกล่าวเพื่อเตือนสติฤทธิ เป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมี, จากเนื้อหา ข้อ 1.1.3 เนื้อหาการประพุชวาจาการคบชู้ โดยพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น พระราชาถูกพระชายาลวงฆ่าด้วยมีใจให้แก่อริที่ถูกตัด แขน ขา หู จมูก แต่พระองค์ไม่สรวรรค เมื่อพระองค์จับได้รับสั่งให้ให้เหล่าทหารจับพระชายาตัด แขน ขา หู จมูกฆ่าให้ตาย ครั้นเหล่าทหารจะทำเช่นนั้น พระองค์ก็คิดว่า คนทั้งสองจะต้องตายเพราะอาศัยพระองค์ พระองค์จึงได้ให้อภัย เพราะการข่มใจจากความโกรธ เป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมีอย่างหนึ่ง, และจากเนื้อหา ข้อ 1.1.4 เนื้อหาการประพุชวาจาจากการพนัน โดยพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนักเลงสกา เพื่อนเล่นสกาจะแพ้ก็ทำการทำลายลูกสกา ทำให้พระโพธิสัตว์แค้นแค้นด้วยการเตรียมลูกสกาเองทนายพิชไว้ เพื่อนเล่นสกาจะแพ้ก็ทำการทำลายลูกสกา ด้วยการกินทำให้ตนติดพิชเมื่อเพื่อนสกา กำลังจะถึงแก่ความตาย พระองค์ได้ให้ยาถอนพิษให้อภัย พร้อมกล่าวธรรมเพื่อเตือนสติเป็นการบำเพ็ญเมตตาบารมี

อภิปรายผล

อรรถกถาเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในอดีตชาติหรือที่เรียกว่า ชาตก โดยมีตัวละครหลัก คือ พระโพธิสัตว์ที่เสวยเป็นพระชาติต่าง ๆ โครงเรื่องเกิดจากความขัดแย้ง เมื่อเกิดความขัดแย้งย่อมมีวาทะ เมื่อวาทะย่อมเกิดเนื้อหาการประทุษวาจา ทั้งที่เป็นการดูถูก ดูหมิ่น เหยียดหยาม เพื่อให้ตัวละครเกิดความโกรธ ในแง่ของวรรณกรรมทำให้ผู้อ่านชาตกที่เป็นเรื่องเล่า เกิดรสแห่งความสะเทือนใจ คือ เราทรส คือ รสแห่งความโกรธ เหตุที่ตัวละครพระโพธิสัตว์ได้ประทุษวาจาทั้งโดยตรงและที่ถูกตัวละครอื่น ๆ ประทุษวาจาจากเนื้อหาการประทุษวาจาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผ่านถ้อยคำต่าง ๆ เช่น คำว่า ชั่วร้าย คนโง่ คนเขลา คนชั่วช้า คนจัญทาลชาติชั่ว โง่ เป็นต้น เป็นการบรรยายหรือบทสนทนาทำให้การดำเนินเรื่องมีความเข้มข้น และมีการคลี่คลายลงเมื่อตัวละครพระโพธิสัตว์ เกิดขันติบารมี เกิดปัญญาบารมี และเกิดเมตตาบารมี เป็นหนทางของการบำเพ็ญเพียรสู่การหลุดพ้น

เนื้อหาการประทุษวาจาทั้งทางตรงและทางอ้อมตรงตามกรอบแนวคิดของ Anthony Cortese (2006) ว่าด้วยความรุนแรงในระยะที่ 3 การยั่วแหย่ให้เกิดความเกลียดชังต่อกลุ่มเป้าหมาย ประกอบไปด้วยการกล่าวหา กล่าวโทษที่รุนแรง ประณาม แฉ ว่าร้าย พุดดูถูก ดูหมิ่น เหยียดหยาม สบประมาท ทำให้น่าขบขัน ลดคุณค่าลง ทำให้ด้อยค่าในสายตาผู้อื่น การเยาะเย้ยที่รุนแรง สมน้ำหน้าหรือทับถม ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้อีกฝ่ายเกิดความเจ็บปวด อับอาย โกรธ โดยเฉพาะเนื้อหาที่พระโพธิสัตว์ประทุษวาจาต่อตัวละครอื่นหรือตัวละครอื่นประทุษวาจาต่อพระโพธิสัตว์จากการพุดดูถูก ดูหมิ่น เหยียดหยาม และเนื้อหาจากการเยาะเย้ย, ส่วนเนื้อหาจากการคบชู้ เป็นการประณาม, เนื้อหาจากการรู้กลลวง เป็นการแฉ, เนื้อหาจากการพนัน เป็นกล่าวโทษที่รุนแรง, เป็นการว่าร้าย ส่วนเนื้อหาที่ไม่ตรงตามแนวคิดของ Anthony Cortese (2006) เรื่องสบประมาท สมน้ำหน้าหรือทับถม และทำให้น่าขบขันไม่ปรากฏในเนื้อหาเพราะเป็นวรรณกรรมที่รุนแรง

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

การศึกษาชาตกต่าง ๆ มีวัตถุประสงค์จะดูการบำเพ็ญเพียรบารมีของพระโพธิสัตว์ โดยปกติการศึกษาส่วนใหญ่จากเนื้อหาเหตุการณ์ภาพรวมที่จะได้เห็นการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ คือ ทศบารมี ที่เป็นการบารมีในด้านต่าง ๆ แต่ในการศึกษาคครั้งนี้ ศึกษาจากเนื้อหาการประทุษวาจาในอรรถกถาแปล ที่ยังไม่มีมีการศึกษามาก่อน ทำให้เห็นว่า เนื้อหาการประทุษวาจาของพระโพธิสัตว์ต่อตัวละครอื่นและตัวละครอื่นประทุษวาจาต่อพระโพธิสัตว์ก็สามารถเห็นบารมีได้ 3 ประการ คือ ขันติบารมี ปัญญาบารมี และเมตตาบารมี

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงสาธารณสุข กรมสุขภาพจิต (2564). *ทริคง่ายๆ จัดการความเครียดด้วยตัวเอง*. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <https://dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=30866>. (วันที่สืบค้นข้อมูล : 27 ธันวาคม 2565)
- ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ และธีรธรรม วุฒิวิตรชัยแก้ว (2560). *องค์กรแห่งความสุข 4.0*. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <https://happy8workplace.thaihealth.or.th/books-videos/books/19>. (วันที่สืบค้นข้อมูล : 22 ธันวาคม 2565)
- ชญาณิส รัตนปรีชาชัย (2563). *ปัจจัยที่มีผลต่อการมีสุขภาพที่ดีของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลในช่วงสถานการณ์โควิด-19*. วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2, 3 (2562).
- ณัฐพงษ์ น้อยโคตร (2565). *แนวทางการพัฒนาสถานศึกษาสู่องค์กรแห่งความสุข สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 2*. วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์, 6, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2565).
- พันชัย เม่นฉาย และคณะ (2563). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของบุคลากรมหาวิทยาลัยสวนดุสิต*. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยสวนดุสิต, 16, 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม 2563)
- พิมพ์ณดา เลิศปรณธีรทัต (2561). *ทัศนคติที่มีต่อการทำงานร่วมกับคนต่างวัยของประชากรที่ทำงานในเขตกรุงเทพมหานคร*. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <https://mmm.ru.ac.th/MMM/IS/twin-7/6114152039.pdf>. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 22 ธันวาคม 2565).
- นริศรา ประศาสตร์ศิลป์ (2565). *การเปรียบเทียบการจัดการความรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุโขทัยเขต 1*. Journal of Modern Learning Development, 7, 5 (มิถุนายน 2565).
- สนหา สำนักกว้างชัย (2563). *การศึกษารูปแบบองค์กรแห่งความสุขภาครัฐกรณีศึกษา : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราชญ์บุรีเขต 1*. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก http://www.ba-abstract.ru.ac.th/AbstractPdf/2562-510_1600054593.pdf. (วันที่สืบค้นข้อมูล: 22 ธันวาคม 2565).
- สุบัณฑิต จันทร์สว่าง (2562). *การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการส่งเสริมความสมานฉันท์ในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครสวรรค์*. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 8, 2 (เมษายน - มิถุนายน 2562)
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564)* (กรุงเทพฯ:สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560), 1-6.
- ศศิประภา พุ่มสะดี (2565). *ความคิดเห็นของครูต่อการบริหารจัดการระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของผู้บริหารสถานศึกษาเครือข่ายโรงเรียนที่ 72 สำนักงานเขตบางขุนเทียน สังกัดกรุงเทพมหานคร*. วารสารวิชาการวิทยาลัยสันตพล, 8, 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2565)